

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Selonteossa on varsin hyvin esitetty koulutuksen ja tutkimuksen tilannekuva sekä tunnistettu keskeiset toimintaympäristöön vaikuttavat tekijät kuten väestönmuutos, eriarvoisuuden kasvu, teknologian kehitys, työnmurros ja ilmastonmuutos. Tekijöiden merkitys kuitenkin vaihtelee alueittain, esimerkiksi väestökehityksen osalta muutosnäkökulmat ovat erityisen haastavia monimuotoisilla maaseutualueilla. Yhdenvertaisuuden varmistamiseksi kehittämistoimia on tarkasteltava erilaisten maaseutualueiden erityispiirteiden ja -tarpeiden näkökulmista.

Voimakkaasti muuttuvassa toimintaympäristössä koulutuksen täysimääräinen ja yhdenvertainen hyödyntäminen ja hyvän tulevaisuuden rakentaminen eivät jatkossa onnistu ilman mittavaa toimintatapojen kehittämistä ja koulutukseen panostamista. Osaamisen lisäämiseen ja uudistamiseen on kyettävä aiempaa paremmin koko Suomessa, erilaisilla alueilla ja läpi elämän. Maaseutualueet toimijoineen voivat tarjota kestäviä ratkaisuja muun muassa bio- ja kiertotalouteen, mutta tämä edellyttää eri koulutusasteet kattavan koulutuksen, tiedon välittymisen ja TKI-toiminnan ulottumista myös keskusten ulkopuolisille alueille.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Koulutuksella ja osaamisen kehittämisellä on olennainen merkitys hyvinvointimme lisäämiselle, kilpailukyvyillemme ja lähitulevaisuuden haasteisiin vastaamiselle. Selonteon sinällään hyvien tavoitteiden ja niiden saavuttamisen osalta keskeiset kysymykset liittyvät koulutuksen, TKI-toiminnan tuen ja kumppanuuksien alueelliseen saavutettavuuteen. Tavoitteiden saavuttamiseksi koko Suomessa niiden toteuttamisen on kyettävä ulottumaan myös maaseutualueille.

Koulutusverkoston keskittyessä ja koulumatkojen kasvaessa myös aluetasolla koulutuksen tavoitettavuus edellyttää muun muassa yhteistyötä ja uusia, räätälöitäviä toimintatapoja. Tulospohjaiset rahoitusmallit suosivat tehokkuutta, joka voi olla saavutettavuuden kanssa

ristiriidassa ja samalla johtaa toimijoiden välisen yhteistyön heikentymiseen. Koulutustoimijoiden tulosoajasta on kehittävä siten, että se suosii eri toimijoiden ja koulutusasteiden yhteistyötä sekä saavutettavuuden edistämistä. Laadukkaan koulutuksen yhdenvertaisen tarjonnan varmistamiseksi on lisäksi löydettävä keinot varmistaa pätevien opettajien saatavuus koko Suomessa.

Käytännössä siis tarvitaan uudenlaisia koulutuksen saavutettavuuden muotoja, järjestämisen tapoja sekä eri toimijoiden ja koulutusasteiden yhteistyötä rahoituskannustimiseen.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Selonteossa tulisi tarkastella alueellista yhdenvertaisuutta syvällisemmin. Selonteossa esitetty tärkeä tavoite on, että jokaisella lapsella on mahdollisuus varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen yhdenvertaisesti lähipalveluna. Kuitenkin tilannekuvan mukaan perusopetuksen kouluverkko on karsiutunut voimakkaasti viimeisen kymmenen vuoden aikana, pienten koulujen määrä on vähentynyt lähes puoleen (s. 60). Kehityssuunnan arvioidaan jatkuvan. Lisäksi väestöennusteen mukaan Suomessa on vuonna 2030 jo 80 kuntaa, joissa syntyy alle 15 lasta vuodessa. Selonteon toimenpiteistä ei selkeästi ilmene, miten maaseutualueet ja kuntien eriytyvät olosuhteet kyetään ottamaan huomioon rahoitusjärjestelmää uudistamalla tai muilla toimilla lähipalveluiden ja oikeuksien toteutumiseksi yhdenvertaisesti ja lapsiystävällisesti. Laadukas varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus on turvattava myös alueilla, joilla lasten ja nuorten ikäluokat pienenevät suuresti.

Perusopetuksen järjestämisen lähtökohtana on lähikouluperiaate, jonka mukaan jokaisella, myös maaseudulla asuvalla, oppivelvollisuusikäisellä lapsella on oikeus mahdollisimman lähellä järjestettävään opetukseen. Kouluverkkoa maaseutualueilla on mahdollista kehittää hyödyntämällä digitalisaation ja etäopetuksen mahdollisuuksia sekä kehittämällä rakennusten monikäyttöä, mobiililuokka-ratkaisuja ja kuntien välistä yhteistyötä. Kuntien yhteistyötä lapsiystävällisten ja kustannustehokkaiden ratkaisujen mahdollistamiseksi tulee lisätä ja mahdollistaa. Kouluverkkoratkaisuja tulee tarkastella kokonaisvaltaisesti huomioiden kunnan elinkeinopolitiikka, maankäyttöpolitiikka, muut palveluihin liittyvät ratkaisut sekä aluetaloudellinen näkökulma. Kokonaisuudessa tulee huomioida myös koulumatkojen kohtuullisuus. Päivittäinen koulumatka odotuksineen saisi kestää enintään 1,5 tuntia esiopetuksen ja alakoulun (alle 13-vuotiaat oppilaat) osalta. Lainsäädännön mahdollistamaa 2,5 tunnin maksimiaika on kohtuuton.

Suomalaisnuorten osaamistason laskuun ja syrjäytymis- ja eriarvoistumiskehitykseen on puututtava varhaisessa vaiheessa. Maaseudulla ikäluokkien pienuuden ja kuntatalouden tiukentumisen takia monipuolisella yhteistyöllä ja rahoitusmallien uudistamisella on keskeinen merkitys tarvittavien tukipalvelujen varmistamiseksi. Tässä voidaan hyödyntää myös uusia ja yksityisiä palveluntarjoajia.

Palvelujen yhdenvertaisuuden ja laatutavoitteiden toteutumista on tarpeen seurata myös erilaisten maaseutualueiden osalta esimerkiksi paikkatietopohjaista kaupunki-maaseutu-luokitusta hyödyntäen. Alueiden välisiä eroja ja mahdollista eriarvoistumiskehitystä voidaan tunnistaa ja poistaa vain riittävän hienopiirteisellä tietoperustalla.

Selonteko nostaa yhtenä keskeisimpänä syynä varhaiskasvatukseen osallistumattomuuteen kotihoidon tuen ja sen kuntalisäkäytännöt. Varhaiskasvatukseen osallistumisen lisäämiseksi esitetään tehtäväksi tutkimustietoon pohjautuva arvio tuen vaikutuksista. Tässä tarkastelussa on otettava huomioon varhaiskasvatuksen saavutettavuus, maaseutualueiden etäisyydet ja muut erityispiirteet. Tärkeää on ottaa huomioon joustavuus osa-aikaisen työn tekemiseen, jolloin varhaiskasvatuksen piiriin voisi tulla esimerkiksi puolipäiväisesti.

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Selonteon mukaan koulutuksen järjestäjiä tullaan edelleen kannustamaan muodostamaan nykyistä laajempia kokonaisuuksia. Toisen asteen koulutuksen toimijarakenteen kehittämisessä riskinä ja tähänastisena tuloksena on koulutuksen keskittyminen ja verkoston harveneminen. Tämä haastaa koulutuksen koko maan kattavan saavutettavuuden ja tasa-arvoisuuden tavoitteet. Erityisesti maaseudun nuorten valinnanmahdollisuudet supistuvat ja etäisyydet itselle mielekkääseen koulutukseen kasvavat. Selonteossa ei tule riittävästi esille, miten näistä näkökulmista aluetasolla huolehditaan toiminnan kustannustehokkaan organisoinnin yhteydessä.

Selonteko nostaa hyvin esille eri koulutusasteiden ja työelämän yhteistyön mahdollisuuksia. Erityisesti harvan väestöpohjan alueilla ammatillisen koulutuksen, lukiokoulutuksen ja korkeakoulutuksen sekä yritysten yhteistyöllä niin tilojen kuin henkilöstönkin osalta on suuri merkitys laadukkaan koulutustarjonnan kannalta. Digitaaliset ratkaisut eivät yksin riitä, koulutustarjontaa, tukea ja ohjausta on kyettävä ulottamaan lähipalveluna myös keskusten ulkopuolisille alueille. Tähän on rahoitusmallien kyettävä kannustamaan.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Selonteossa on yleisellä tasolla nostettu esiin hyvät tavoitteet ja toimenpiteet niin korkeakoulutuksen saavutettavuuden, tasa-arvon kuin toimintamallien uudistamisenkin osalta. Kuitenkin aluetason ratkaisuihin ja maaseudun erityispiirteiden huomioon ottamiseen tulee kiinnittää lisää huomiota. Korkeakoulutuksella ja siihen liittyvällä TKI-toiminnalla on keskeinen merkitys maaseudulla toimivien yritysten toiminnan kehittymiselle, joten näiden palveluiden on kyettävä ulottumaan myös maaseutualueille. Uuden tiedon siirtymistä elinkeinoelämän käyttöön voidaan tukea kehittämällä eri koulutusasteiden yhteisiä digialustoja. Tulohajautuksen tulee kannustaa saavutettavuuden edistämiseen ja palvelutarjontaa parantavaan yhteistyöhön.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Maaseudulle palvelutoimintaansa ulottaville koulutusorganisaatioilla on keskeinen rooli alueen innovaatioympäristöinä ja tutkimustiedon välittäjinä. TKI-toiminnan tulee taipua myös pk-yritysten käyttöön. TKI-rahoitusta ehdotetaan selonteossa painotettavan yksityisen rahoituksen varaan nykyistä enemmän. Maaseudun pk-yrityksille tämä on epärealistista, etenkin maatilayrityksille.

On olennaista, että tutkimuspolitiikka ja -rahoitus edistää kehitystä erilaisilla alueilla kautta maan. Viime vuosien TKI-rahoitus on ollut alueellisesti keskittävää, ja suosinut erityisesti yliopistokaupunkeja. Laajat alueet näiden seutujen välillä uhkaavat jäädä syrjään tietointensiivisen talouden kehityksestä. Samoin TKI-toiminta on painottunut suuriin yrityksiin ja toimijoihin. Erityisesti maaseudulla korostuu pienten ja keski suurten yritysten merkitys alueen kehitykselle. Selonteossa on

kiinnitettävä huomiota siihen, miten TKI-toiminta ja -rahoitus saada tasaisemmin kohdentumaan kaikille alueille ja erityyppisille toimijoille. TKI-verkostoja tulee suunnitella siten, että myös maaseudun toimijoiden innovaatiotarpeet ja tutkimusintressit havaitaan. Myös kansainvälistä TKI-verkottumista paikkariippumattomasti, myös suoraan maaseudulta käsin tulee kehittää.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Vapaan sivistystyön rooli ja mahdollisuudet on nostettu selonteossa hyvin esille. Vapaa sivistystyö tarjoa joustavasti ja varsin helposti saavutettavana työelämän tarpeiden mukaan räätälöitävän väylän osaamisen täydentämiseen myös maaseudulla. Toiminnalla on kasvava rooli jatkuvan oppimisen tuomien tarpeiden ratkaisemisessa muun oppilaitosverkoston harventuessa.

Vapaa-sivistyksen koulutuksen merkitys on tärkeä alueellisen kattavuuden lisäksi ruotsinkielisten oppimisympäristöjen luomisessa ja erilaisessa koulutustarjonnassa.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Työn ja teknologian muutokset edellyttävät laajasti uutta osaamista myös maaseutualueilla. Osaamistarpeiden mukaan joustavan koulutustarjonnan on kyettävä sujuvasti tavoittamaan maaseudulla työskentelevät.

Jatkuvan oppimisen uudistuksessa ja koordinoinnin suunnittelussa ministeriössä tarvitaan ruotsinkielisen alueen asiantuntemusta ja henkilöresursseja.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Selonteko korostaa aivan oikein osaavien opettajien ja muun henkilöstön roolia koulutukseen ja osaamiseen liittyvien tavoitteiden saavuttamisessa. Osaavan henkilöstön saatavuus eri osissa Suomea ratkaisee, kyetäänkö koulutusta tarjoamaan eri alueille tasa-arvoisella tavalla. Vastauksia ei pidä hakea pelkästään kelpoisuusvaatimuksia uudelleen tarkastelemalla. Tarvitaan täydennyskoulutusta ja opetusalan koulutuksen kehittämistä, mutta myös keinoja, joilla saadaan henkilöstöpula vältettyä maaseutualueilla.

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

Selonteossa on tunnistettu taiteen perusopetuksen saavutettavuuteen liittyvät ongelmat. Toimintaa tulee tukea siten, että saavutettavuus turvataan myös maaseutualueilla.

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

Koulumatkatuki on merkittävä erityisesti maaseudun opiskelijoille, joilla etäisyys oppilaitokseen on kasvanut kouluverkoston harventuessa. Tukea tarvitaan edelleen, ja sitä on tarpeen kehittää koulutuksen toteuttamistapojen muutosten mukana.

Jatkuvan oppimisen merkityksen kasvaessa opintotukijärjestelmän tulisi kehittyä jatkuvaan oppimiseen kannustavaksi.

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

Kielivähemmistön näkökulmaa on käsitelty selonteossa varsin kattavasti, ja ruotsinkielisen koulutuksen osalta selonteossa esitetyt tavoitteet ja toimenpiteet ovat hyviä. Kuitenkin on tärkeää ottaa huomioon, että kielialue ei ole yhtenäinen muun muassa ruotsinkielisten väestöosuuden suhteen. Kielialueeseen sisältyy laajasti maaseutua ja saaristoa. Näistä syistä esimerkiksi tavoitettavuuden näkökulmasta ruotsinkielinen polku varhaiskasvatuksesta korkeakoulutukseen on käytännössä kovin haasteellinen.

Ruotsinkielisen koulutuksen osalta ministeriössä tarvitaan ruotsinkielisen alueen asiantuntemusta ja henkilöresurssia.

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

-

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Koulutuksen ja tutkimuksen tilannekuva sekä keskeiset toimintaympäristöön vaikuttavat tekijät on tunnistettu hyvin. Tekijöiden merkitys kuitenkin vaihtelee alueittain, esimerkiksi väestökehityksen osalta muutosnäkökulmat ovat erityisen haastavia monimuotoisilla maaseutualueilla. Yhdenvertaisuuden varmistamiseksi kehittämistoimia on tarkasteltava erilaisten maaseutualueiden erityispiirteiden ja -tarpeiden näkökulmista.

Husberg Antonia
Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö - Lausunnonantajana on
Maaseutupolitiikan neuvoston sihteeristö.